

הרב יעקב הילדהיים

קנין באמצעות אנשי הובלה

שאלה

קונה הזמן מוצר לקנייה, וביקש מהמוכר לשלווה לו את המוצר על ידי חברת הובלה או על ידי הדואר. בעת המשלוות אידיע למוצר נזק באונס. האם ההפסד מוטל על הקונה (אלא שיש לו דין ודברים עם אנשי הובלה או עם המוכר, ואכם"ל)?

הקדמה

לפי מנהג המדינה (וחוק המדינה)¹, אין המוכר עובר בעלות לפני שmagiu לרשותו של הקונה. דבר זה מובן וברור במקורה שבו המוצר מועבא לרשות הקונה מטעם המפעל או החנות, ולכן בזמן הובללה עדיןorch נחשב המוצר ברשותם. ומנגד, ברור שאם הקונה רוצה להשוך בעלותות ובא בעצםו לחתת את המוצר מהמפעל, או אם שלח שיליח מטעמו לצורך כך, הרי שכאשר הגיעו לידי או לידי שליחו לצורך קייחתו, סרה בעלות המוכרים על המוצר ואינם אחראים לו. השאלה שלעליל נשאלת בוגע ל'שטח האפור', כלומר בוגע למקרה שבו הקונה ביקש מהמפעל שישלחו את המוצר על ידי חברת הובללה או בדואר, ולא סוכמו בין הצדדים לדברים בוגע לגדרי האחריות והבעלויות על המוצר בזמן הובללה. במקרה זה יש לבירר עד متى יש למפעל אחריות על המוצר, ומתי הוא עובר לבעלותו של הקונה.

א. האם אנשי הובללה הם שלוחיו או פועליו של הקונה

יש לדון האם אנשי הובללה נחשים שלוחיו או פועליו של הקונה, ועל כן מזכים לו את המוצר. עיקר השאלה היא האם בעלות הובללה יש כוונת קניין עבור הקונה, או שמא יש כאן פועלות הובללה גרידא, ולכן הקונה לא זכה במוצר עד שהגיע לרשותו. נידון זה נתון בחלוקת הפסיקים על פי כמה סוגיות, ועוד יש בזאת שיטות קדומות, כפי שיבואר. נקדים בהבאת הסוגיות ושיטות הפסיקים.

1. חוק המכר תשכ"ח - 68, סעיף 33. הבעלות בancock עוברת לקונה במסירתו, אם לא הסכימו הצדדים על מועד אחר או על דרך להעברת הבעלות.

1. האם במכר אומרים 'הולך צכי'

לפני שדנים על כוונת אנשי ההובלה שלוקחים את המוצר, יש לדון בכוונת המוכר שמוסר את המוצר למוביל. האם בהוראת המוכר שאמר להוליך, מונחת גם כוונה שהמוביל יזכה בו עברו הקונה? בnidon 'הולך צכי', מובא במסכת גיטין (יד ע"א) שבין לרב ובין לשכואל, אומרים 'הולך צכי'. ככלומר שאם הלואה אמר לשילוח 'הולך מנה לפולני', משמעות המילה 'הולך' היא שנוסף על העברת הכספי למלווה על ידי השילוח, הרי הלואה ביקש מהשליח שגם יזכה עבור המלווה. ומובואר בראשוני² שיש להבחין בין חוב לבין מתנה, שאמנם בחוב אומרים 'הולך צכי' אבל במתנה אין אומרים 'הולך צכי'. הסמ"ע³ מסביר את הבדיקה בין הלואה ופיקדון לבין מתנה:

הטעם, דבפקדון ובחוב, דהממון הוא כבר של זה ששלחו לידי, משום hei בכל יכול לזכות זה בשבילו, משא"כ במתנה שבא עכשו לזכות בממון שלא היה שלו מעולם, משום hei בעין לשון מעולה דمبורר טפי.

למדנו מדבריו שכאשר אדם שולח פיקדון או מחזיר הלואה על ידי אחר, באמירתו שיוליך, מונחת גם כוונה שיזכה עבור השני.

אם כן יש לבדוק מה הדין במקחת: האם הוא דומה לחוב, ולכן אומרים בו 'הולך צכי', או שדיןנו במתנה, שאין אומרים בה כן. בnidon זה מצאנו מחלוקת בין הפוסקים: דעת 'נתיבות המשפט'⁴ היא שאם לאחר שהמוכר קיבל מעות מהקונה, הוא מסר את המקח לשילוח ואמר לו להוליכו לקונה, והשליח אכן עומד למסור את המקח לקונה בתכיפות, לכלוי עלמא אומרים 'הולך צכי'. ואילו שו"ת מהרש"ג⁵, בפסקו שאין להחשיב את העובדים ברכבת כשלוחים של הקונה, ביאר שאם אנשי המשלווה הם יהודים, לא זכו בשבייל הקונה כל עוד לא אמר להם זאת במפורש. זאת כיון שנוקטים להלכה⁶ שדווקא בפיקדון או בהלוואה אומרים 'הולך צכי', אבל במתנה או במכר אין אומרים כן. לכן כשהמוכר אמר להם להוליכן, אין הם נחשים שלוחי הקונה אלא שלוחי המוכר.

ב. מקח שנשלחה על ידי שליחי הקונה שהתמונה על ידי המוכר

התברר לעיל שיש מחלוקת אם במכר יש דין 'הולך צכי'. אם אכן דין זה חל בנידון דין, הרי האנשים שהמוכר הורה להם להביא את הסchorה לקונה על פי בקשתו, הם גם זוכים עבورو כשלוחים את הסchorה. יש לדון לפי הדעה השנייה, שבמכר 'הולך אינו צכי', האם במקרה כזה שהקונה ביקש מהמוכר שישלח את הסchorה, אנשי ההובלה זוכים עבورو.

.2. ח"דושי הרשב"א והריטב"א, גיטין יד ע"א.

.3. סמ"ע, ח"מ סי' קכח ס"ק כב, וכי"ב בש"ר, לש"ע שם ס"ק כה.

.4. נתיה"ם, סי' ר ביאורים ס"ק ה.

.5. שו"ת מהרש"ג, ח"ב סי' כב.

.6. שו"ע, ח"מ סי' קכח סע' ה-ו.

nidon cuin zha nematz ba maschit bava mazia (zch u'b). Naamr b'mashna:
ha'sholat at ha'perha... Amr lo ha'sholat shlacha li b'id bni b'id ubdi b'id shlach, ao b'id
benr b'id ubdr... shelcha v'mata - chiyib...

mbavar zha shaaf ul pi shephera t'rem hge'ua l'resot ha'sholat ala matza b'dark, be'ouda
bi'di ha'shlach ha'mashil ul pi b'kashat ha'sholat la'havah al'in, be'kol zat chiyib ha'sholat
ba'onasi'. 'nimoki yosef'⁷ bi'ar at sibat chivvo shel ha'sholat. ldutu, b'dibri ha'sholat, shorah
la'mashil le'shaloch at ha'perha bi'di anshim mosimim, yesh gem meshumot sha'otam anshim yizco
v'iknu at ha'perha le'sholat la'sig'ut li'dem, v'ye'asu ba'ha meshicha v'cdoma.⁸

1. הקונה זוכה אם השילוח נשלח מטעמו

ba'sfer 'sheur meshpet'⁹ ho'shuva din ha'konna ldin ha'sholat, v'nalmad midin sho'al ldin konna, zo
leshono:

...ar m'm ha'konna chafz m'habiru v'la mishk, amr lo shlach li b'id benr ao b'id
ubdr ao b'id shelach, mid shelach b'idom v'mashko ao shagbivo - konna halokh, dnu'sho
shlachoo shel halokh af shla amr le'm b'utzem rak amr lo la'mocer lo'mer le'm
leshlachoo lo... m'm ciyon shamer le'm ha'mashil ploni amr li la'ha'siel lo pereti
le'shalochoo lo ul idcm v'ho'ka kbel otata la'msora li'do, zch'a lo v'ne'usa shel shlachoo shel sho'al
u' 'beul ha'perha, cm'm 'sh ha'ni' sh v'herab'd... wa'ha le'unin konna nemi dinia ha'ci.

ha'thadash b'dibri ha'mocer y'col l'monot adam la'hiyot shelich ha'konna ul pi ziyyoi ha'konna, af ul
pi ha'konna la' dibr' um ha'shlach 'shirrot. v'am ken, cashe'shlach m'gabia at ha'chafz cd'i
l'mosoro la'konna, ho'ga m'tacoun lo'zot uboro, v'machmat ha'gabat ha'shlach - zch'a ha'konna b'chafz.
v'en mbavar b'shot 'ubodat ha'gershoni',¹⁰ sham ha'konna amr la'mocer la'ha'vir at ha'schorah b'id
mi' shahmocer yracha, v'kr' nus'ha, hr'i mahragu snelkha ha'schorah ul y'd adam shahmocer ha'til
ule'yo tefkid zha, ubraha ha'schorah la'beulotu shel ha'konna. zat ciyon shnachsh avotu adam
leshlachoo shel ha'konna. v'en nafek ba'sfer 'uruk sh'y'¹¹ casheet 'sheur meshpet', v'en casheet
'nativot ha'mashpet' (dlul), shahmocer zch'a b'makha ul y'di ha'gabat ha'shlach v'mish'uto.

2. אנשי ההורבה אינם זוכים עבור הקונה

b'shot 'maharsh'¹² nafek sham ha'mocer shelch ubor ha'konna at ha'yi'sh u'd la'pni shki'bil
mohakonna at ha'csaf, la' zch'a bo ha'konna, m'shlos si'bot: a) t'rem shlim ubor ha'yi'sh, v'lcn
la' zch'a bgof ha'yi'sh. b) am ha'mocer shelch at ha'mocer b'reket, ciyon shu'bd'i ha'reket ha'm
go'ym, hem ainu nus'hem shel'chim. g) u'ved'i ha'reket la'ha'tacouno lo'zot uboro. v'kr' nafek gem

7. nimok'i, b'm dzf no u'b-nz, u'a b'dafi ha'ri'f.

8. b'hamsrk moba ha'sbar nosaf.

9. sheur ha'mashpet, si' r sk.d.

10. sh'ot 'ubodat ha'gershoni, si' poz, moba b'f't, ch'om si' rccd sk.a.

11. uruk sh'y, ch'om si' kcca sk.a.

12. sh'ot 'maharsh', ch'v si' kz.

בשוו"ת מהרש"ג¹³ שאין להחשב את העובדים ברכבת לשלוחים של הקונה לזכות עבورو, כיון שאם אנשי הaravelה הם גויים, אין שליחות לעכו"ם אף אם הואبشر; וזאת דלא כ'מחנה אפרים'¹⁴ ו'נתיבות המשפט'¹⁵, וכן אין כוונת הפועלים לזכות, אלא עושם' מעשה קופ בועלמא', כלומר מתקונים רק לבצע את המוטל עליהם, כדי שיקבלו את שכרם. ועל פי רוב אינם יודעים מי המשלח וכי המקבל כדי שיזכו עבورو. لكن לא שיר בזה שליחות זכיה.

3. הבחנה בין משלווח כללי למשלווח פרטי

יש לעיין האומנם ישנה מחולקת בין המהרש"ם והמהרש"ג לבין 'נתיבות המשפט', 'שער משפט' ו'ערך ש"י' דלעיל, שפסקו שהקונה זכה בכך על ידי הגבהה השילוח שהתמנה על ידי המוכר ומשיכתו. ונראה לומר שאין ביניהם מחולקת בזה, אלא יש להבחין בין משלווח פרטי לבן משלווח כללי. המהרש"ם והמהרש"ג דנו במשלווח ברכבת, ופסקו שאנשי הaravelה לא זכו עבורה הקונה. זאת כיון שאנשי הרכבת, תפkidם להעביר את הסחרה, היכולת מוצרים שונים לאנשים שונים, ליעד המבוקש, והם עושים זאת ללא כל כוונה מיוחדת לזכות עבורה הנמענים. לעומת זאת 'נתיבות המשפט' ו'שער משפט' דנו במשלווח פרטי. כשהברתarov מקבלת הזמנה פרטית להעביר סחרה עבורה קונה מסוים, מסתבר יותר לומר וכיון שהם יודעים עבור מי הם מובילים את הסחרה, שכן גם יזכו עבورو.

4. האם הלוקח דבר להעבירו לאחר זוכה עבورو

נוסף על האמור, נראה שניתן לתלות נידון זה בחלוקת 'קצות החושן' ו'נתיבות המשפט', דלקמן. 'קצות החושן'¹⁶ דן במקרה שאדם מצא אבדה לאחר ייאוש, וכותב שאף שהגביה כדי להחזיר להבעלים, מכל מקום יכול אחר כך לזכותה לעצמו. וזה לשונו: "...ומשם מגביה מציאה לחבירו נמי לא הו, דלא מייר שנטכוין להגביה לזכותם של הבעלים, אלא שנטלה שלא יזכה הוא בה אלא להשיבה ליד הבעלים, אבל לא בתורת זכיה לבעלים..."

סביר שכיון שהמוציא לא התכוון להגביה כדי לזכות לבעלים, שכן הם לא זכו באבדה, ולכן אם ירצה יוכל לזכות לעצמו (כיון שמדובר באבדה שמצויה לאחר שכבר היה אשו הבעלים). לעומת זאת 'נתיבות המשפט'¹⁷ סובר שגם במקרה מקרה זה זכו הבעלים... ומזה שתיירץ הוא דלא הוא מגביה מציאה כיון שלא נתכוין רק להחזיר להבעלים בתורת החזרה ולא בתורת זכיה, ע"ש, אין בו שום סברא, דסוף סוף הגביה בשביל הבעלים, ומיד קנוו הבעלים בהגביה שלו.

13. שו"ת מהרש"ג, ח"ב סי' כב, בהמשך התשובה דלעיל.

14. מהנ"א, הל' שלוחין סי' יא.

15. נתיבות המשפט, סי' קפח ביאורים ס"ק א.

16. קצוה"ח, סי' רנט ס"ק א.

17. נתיבות המשפט, סי' רנט, ביאורים ס"ק א.

הרי שעצם ההגבאה כדי להביא אל הבעלים מזקה לבעליים, אף על פי שלא התכוון לעשות מעשה קניין. נמצאנו למדים ש'קצת החושן' ו'נתיבות המשפט' נחלקו אם המוצא אבדה ומגביהה כדי להשיב לבעליים נחשב שעשה מעשה קניין עבור הבעלים, או שהוא כיוון שלא התכוון לכך - לא חל קניין. ובנידון דין, היה מקום ללמידה לפי שיטת 'נתיבות המשפט', שהוא דין לגבי אנשי ההובלה שצרכיהם להביא את המוצר לרשות הקונה, שהגבאים לצורך הבאת המוצר נחשבת מעשה קניין עבור הקונה. ואילו לפי שיטת 'קצת החושן' לא חל קניין בנידון דין. אבל בספר 'ערך ש'י'¹⁸ הוקשה על 'נתיבות המשפט', שדבריו סותרים את מה שכתב הוא עצמו¹⁹ שرك בקניין חצר זוכה אפילו ללא כוונה לקניון, אבל לא בקניין חזקה. משמעו שלמד שקניין הגבהה הוא בקניין חזקה, וכך משמע במקום נוסף 'נתיבות המשפט'²⁰ שהגבאה יש צורך בכוונה למעשה הקניין, ולפי זה בנידון דין אין הגבהה הפועלים מועילה.

ג. האם מתחייב הקונה מדין 'עשה על פיו'

רב האי גאון (שער צדק, ח"ד ש"ב ס' כד)²¹, נשאל על מקרה שבו לרואבן יש שותף מסחרי במדינת הים, ושמעוון אמר לרואבן שיכתוב לשותפו שיקנה עבورو דבר מסוים, וישלח אותו יחד עם המשלוחים שעשווה בעסקו. רואבן כתוב לשותפו, והלה קנה עבור שמוון ושלח בספינה, והיא טבעה. בעת תובע רואבן את שמוון שישלם לו עבור הדבר שנתקנה עבورو וטבע עם הספינה.

וכתב רב האי גאון:

תשובה. דינה לפום תנאיון (= הדין ע"פ התנאים שהתונו בינויהם), אי קביל עלייה שמוון דמעידן دمشדר הוא מטעם דיליה הוא, וברשותיה קאי, ואי מיתניס מיניה כבר מתחייב, וכד משtabע שותפה דראובן דשדרה כי היכי דכתיב ליה וטבע ביום, מיחייב בדמיו מאי دمشtabע שותפה דראובן. ואי לא קביל אחריותה אנטפשיה, לא מיחייב, אך אמרין מtabע הוא דתבבן מן דראובן דlisדר ליה שותפה, כד מטי זבין יתיה מיניה. ולא מפקין בכוי האי מייכרא.²² תשובה זו הוואה להלכה בש"ר (חו"מ ס' קעו ס' ק מג), וזו לשונו: "...אחריות על רואבן באם שאמר ליה כן בפירוש שאחריות עלי, אבל אם לא הזכיר לו, אז פטור מלשלם...²³

18. ערך ש'י, ס' רנט.

19. נתיה"מ, ס' קנו ס' ק ג.

20. נתיה"מ, ס' רסה ס' ק ג.

21. מובא בב"י חו"מ ס' קע"ו אות נ"ז.

22. יש מה אחרונים (כנסת הגדולה, הגהות ב"י חו"מ ס' קע"ו אות ר"מ. שו"ת דברי משה, חו"מ ס' פו. שו"ת חקקי לב, ח"ב ס' מב) שדנו אם שיטת ר' האי גאון תואמת את שיטת הרמא"ה המובאת בטור (חו"מ ס' קפ"ג, ד).

23. וציין למהרשד"ם, חו"מ ס' קו, שכן למד בביור תשובה ר' האי גאון.

סבירו שכנשלהח החפץ על פי בקשת הקונה, וארע אונס לחפץ לפני שהגיע לרשות הקונה, הדבר תלוי בתנאי שבניהם. אם הקונה קיבל אחריות על החפץ משעה שנשלהח אליו, ההפסד עליו, אבל אם לא קיבל אחריות, ההפסד על המוכר. זאת כיון שמשמעות דברי הקונה למוכר היא שליח אליו, ורק כשיגיע אליו אז יקנה אותו. ובשות'ת י'ירו משפטיך ליעקב²⁴ מוסבר שככל עוד לא נאמר בפירוש או באופן שהמשמעות ברורה שהקונה קיבל עליו אחריות מעט שנשלהח אליו החפץ, לא חלה עליו אחריות, וממילא ההפסד על המוכר. אבל 'נתיבות המשפט' (ס' קעו ביאורים ס'ק מג) הזכיר את דברי רב האי גאון דלעיל, והקשה עלי:

...והוא תמה, כיון שתיכף שקנה שמעון הסchorה קנהה ראוון מטעם שליחות (=

ששכה השליה של ראוון עבר שמעון, זכה שמעון), וכיון שציווה לו לשלהו, הוא

כאמור שליח ע"י פלוני, דאחריות על המשלח...²⁵

לפי 'נתיבות המשפט', אם הקונה ציווה את המוכר לשלהח לו את המקה, האחריות היא על הקונה, כיון שהמוכר פועל על פי הוראותנו. ויש להסביר בזה מה שנכתב בספר 'ערך ש"י'²⁶, אודות תשובה رب האי גאון (دلעיל), שהקונה מתחייב כשהמוכר עשה על פי, מדין ערב או מדין שליחות. ואמנם נראה לענ"ד שיש לכך, כיון שהמקור שמןנו למדeo הראשונים מטעם 'עשה על פיו', הוא במשנה (ב"מצח ע"ב):

השואל את הפרה... אמר לו השואל שלחה לי ביד בני ביד עבדי ביד שלוחי, או ביד

בנק ביד עבדך... ושלחה ומטה - חייב...

ובנוגע לזה כתוב 'גימוקי יוסף' (שם):

אנ' לאו מטעם שליחות הוא דחייב, אלא מדין ערב, שכןון שאמר לו (השואל למשאל) להוציא פרתו מרשותו ולשלחה ביד עבדו, נתחייב מדין ערב, דכל המוציא ממון מרשותו ע"פ חברו, נתחייב לו חברו כדין ערב, והכי מוכח פרק קמא דקידושין (ז ע"א).²⁷

אם כן, נראה לומר שככל זה אמור במקרה שבו אדם פועל על פי הוראות השני ונגרם לו הפסד, כגון שם, שבדרך כלל השואל עצמו בא לחת מהמשאל; וכשהשואל בקש לשלהח ביד בנו או עבדו, בקש דבר חריג, ולכן חייב. מה שאן כן בנסיבות, הרוי המוכר עשו דבר שדרכו לעשותות, והוא חלק מהשירות שנותן לקונה, שדווג להביא את המוכר לבית הקונה. لكن אין זה בכלל 'מושcia ממון מרשותו על פיו חברו', ואין נחשב 'עשה על פיו', כיון שפועל לטובות עצמוו, ואין לחייב את הקונה מטעם זה.

24. שות' ירו משפטיך ליעקב, ס' קמ.

25. בנתיה"מ (שם) כתוב בהמשך: 'וצריך לומר דמיירי שציווה לו שיקנה והוא יתן רוחים על הסchorה, dazu לא הי' כשליח, ומשו"ה פטור מאחריות, וכן הוא בב"י סוף סימן זה בשם רבינו האי בהדי'. ובספר ערך ש"י, ח"מ תחילת ס' קפב, טعن על הנתיבות - 'ותכויה, דליתא כלל שם שאמר שיתן לו ריווח...'.

26. ערך ש"י, ח"מ תחילת ס' רכב.

27. וכן נכתב בחידושי הר"ן (ב"מ שם).

סיכום

- א. שיטת 'נתיבות המשפט' שגם במכר נאמר דין 'הולך צכי'.
- ב. שו"ת מהרש"ג חולק עליין, וסובר דין 'הולך צכי' נאמר רק בפיקדון ובהלוואה, אבל לא במכר ובמתנה.
- ג. בספר 'שער משפטי' נלמד שהמכור יכול למנות שליח עבור הקונה על פי בקשה הקונה, וכשהחפץ מגיע לשליח - זכה בו הקונה, אף על פי שהוא עצמו לא מינה את השלית. וכך נפסק בשו"ת 'עובדת הגרשוני' ובספר 'ערך ש"י'.
- ד. בשו"ת מהרש"ם ובשו"ת מהרש"ג נפסק שאנשי ההובלה אינם זוכים עבור הקונה. טעמייהם: 1. אם הם גויים - אין שליחות לגוי. 2. אף אם הם יהודים, אין להם כוונה לזכות עבור הקונה, אלא לבצע את המוטל עליהם.
- ה. הוסבר שנראה שאין מחלוקת בין הפסיקים זהה, אלא יש הבדל בין משלוח כללי, שבו אין השליחים זוכים עבור הקונה, לבין משלוח פרטני, שבו הם זוכים עבורו.
- ו. נחלקו 'कצות החושן' ו'נתיבות המשפט' במוגביה מציאה להחזירה למabit – האם זוכה עבור המabit.
- ז. נראה שלhalbכה נוקטים שאין הגבהה מזכה ללא כוונת צכיה.
- ח. לפי 'נתיבות המשפט' יש צד לחייב כאן מדין 'עשה על פיו'. והתברר שיש לחלק בין המקרים, ואין לחייב כאן מטעם זה.

מסקנות

- א. קונה שהזמין סchorah ממפעל או חנות, ושלם עבור הסchorah וגם עבור ההובלה, וארע נזק באונס בעת ההובלה, ההפסד על החנות או המפעל.
- ב. אם הקונה בא בעצמו או שלח שליח מטעמו לחתת את הסchorah, ההפסד על הקונה.
- ג. אם הקונה ביקש מהמפעל לשולח באמצעות חברת הובלה או באמצעות הדואר, ואם הצדדים לא סיכמו ביניהם דברים בורורים באשר למועד העברת הבעלות על המוצר, אם-arue נזק, ההפסד על המוכר.

